

Literatúra

- z lat. slova litera = písmeno
- predstavuje všetky písomné jazykové prejavy

Delenie:

1. **Podľa funkcie:**
  - a) umelecká literatúra = krásna literatúra
  - b) vecná literatúra
2. **Podľa pôvodu:** slovenská, nemecká, anglická atď.
3. **Podľa vývinu:** stredoveká, romantická, súčasná atď.
4. **Podľa iných kritérií:** literatúra faktu, literatúra pre deti a mládež a pod.

Umelecká literatúra (=beletria/krásna literatúra):

- jeden zo základných druhov umenia
- zobrazuje skutočnosť, reálny život aj fikciu

Rozdeľuje sa na:

- lyriku
- epiku
- drámu

- prináša čitateľovi estetický zážitok.

literárne druhy podľa základného delenia:

1. Lyrika - vyjadruje pocity a nálady autora
2. Epika - zakladá sa na deji. Môže mať veršovanú aj neveršovanú formu.
3. Dráma - má dialogickú formu a dramatický konflikt

literárne druhy podľa jazykovej formy:

1. Próza - neviazaná reč, kt. je usporiadaná do riadkov, odsekov a kapitol
2. Poézia - charakterizuje ju verš, strofa, rým a rytmus. Píše sa viazanou rečou.
3. Dráma - má dialogickú formu a dramatický konflikt

Poviedka:

- neveršovaný epický lit. žáner
- je krátkeho až stredného rozsahu
- má len 1 zápletku
- má jednoduchý dej a nemennosť charakteru postáv

Román:

- neveršovaný epický lit. žáner
- je rozsiahle epické dielo s jednou hlavnou a viacerými vedľajšími postavami
- dej zložito rozvetvuje a popri hlavnom motíve rozvíja veľa vedľajších motívov
- charakter postáv sa môže meniť
- sú aj viac dielne romány

Verš: jeden riadok v básni

Strofa: uzavretý rytmický, intonačný a významový úsek, ktorý sa pravidelne opakuje

Rým: zvuková shoda hlások na konci verša

Druhy rýmov:

- Prerývaný: **A B C B**
- Obkročný: **A B B A**
- Združený: **A A B B**
- Striedavý: **A B A B**

Sylabický veršový systém:

sylabe=slabika

Znaky:

1. **Izosylabizmus:** opakovanie rovnakého počtu slabík vo verši
2. **Dieréza:** intonačná prestávka, rozdeľuje verš na 2 časti, označuje sa: ||
3. **Združený rým:** A A B B
4. **Rytmicko** - syntaktický paralelizmus:

1 verš = 1 myšlienka

Opakovacie figúry:

Anafora:

- opakovanie rovnakého slova alebo skupiny slov NA ZAČIATKU za sebou idúcich veršov

Možno mi tvojich úst sa odrieknuť,
možno mi ruky nedostať,
možno mi v diaľky žiaľne utieknuť,...
(A. Sládkovič: Marína)

Epifora:

- opakovanie rovnakého slova alebo skupiny slov NA KONCI za sebou idúcich veršov

Zore moje, zore, nesvitajte hore,
Nesvitajte hore.
Kým si ja položím moju partu hore,
Moju partu hore...

Epanastrofa:

- slovo alebo slovné spojenie Z KONCA verša sa opakuje NA ZAČIATKU nasledujúceho verša.

Povedz mi, krásna,
krásna, čo ťa trápi.

Epizeuxa:

- opakovanie tých istých slov ZA SEBOU

Sám seba v sebe strácaš. Na vlastnom svojom dne
šepceš už vieru iných: nie a nie a nie.
A nikde, nikde, nikde cesta naproti...

Pojmy:

1. Symbol:

- vzniká na základe zaužívaného (ustáleného) označenia napr.
- srdce = láska,
- orol = sloboda,
- Tatry = Slovensko

2. Básnická otázka: (=rečnická otázka)

- je otázka, ktorá aj napriek opytovacej intonácii obsahuje tvrdenie, záver myšlienky
- na rečnickú otázku nečakáme odpoveď, lebo vyplýva z textu

3. Zvukomaľba:

- napodobňuje zvuky
- autor sa snaží výberom „zvukov“ zachytiť atmosféru či zvuk zobrazovaného javu

- Príklad:

- o Duní Dunaj a vlna za vlnou sa valí:
- o d n d n l n l n l

4. **Hyperbola (=zveličenie):**

- je druh trópu, kt. citovo zafarbuje slová /slovné spojenia
- zveličuje sa určitý rys za cieľom emocionálneho zafarbenia
- Príklady: dom - domisko, pes - spsisko

5. **Zdrobnenina:**

- vyjadruje nežný cit, kladný citový vzťah, zjemňuje význam slov
- Príklady: dom - domček, pes - psíček

6. **Metafora:**

- vzniká prenášaním vlastnosti na základe vonkajšej podobnosti
- Príklady:
  - hryzie ho svedomie;
  - smola sa mu lepí na päty...

7. **Personifikácia:**

- prenášanie ľudských vlastností na neživé veci, rastliny, zvieratá a abstraktné javy
- Príklady:
  - Slnce v zlatej klietke nad horou umiera.... (J. Botto, Smrť Jánošíkova)
  - ...mesiac sa díval...
  - ...usmialo sa na nás šťastie...
  - ...kvietok zaplakal...
  - ...slnko zamávalo...

8. **Epiteton:**

- pripisuje predmetu zvláštnu, nezvyčajnú vlastnosť
- má citové zafarbenie - básnický prívlastok: vlažný vánok; železný obor; krvavé sonety; čierne oči

9. **Prirovnanie:**

- porovnáva dve veci pomocou spoločnej vlastnosti
- porovnávacie spojky: ako, sťa, jak, ani
- Príklady:
  - mocný ako dub, veľký sťa hora
  - S. Chalupka - Mor ho!

10. **Monumentalizmus:**

- dej autor umiestnil ku konkrétnemu hradu, rieke, horám

11. **Epická báseň:**

- má dej

12. **Kolektívny hrdina:**

- viac postáv sa zobrazuje ako jedna - slovenský junáci

Diela

1. B. S. Timrava - Ťapákovci

- **Hlavné postavy:**
  - Iľa Ťapáková: kráľovná, Paľova žena
  - Anča Ťapáková: zmija, slobodná a ochrnutá
  - Paľo Ťapák: Ilin muž a Ančin brat, žartovník
  - Jano Fuzákovie: mal byť Ančin manžel
- **Miesto/Čas deja:**
  - dedina a dom Ťapákovcov, začiatok jari – začiatok leta
- **Téma:**
  - zobrazenie dedinského prostredia
- **Idea:**
  - napredovanie, posúvanie sa vpred

2. M. Kukučín - Keď báčik z Chochoľova umrie

- **mená hlavných postáv:**
  - **Ondrej Tráva:**
    - ⇒ sedliak v Kameňanoch
    - ⇒ je pravým opakom Aduša
  - **Aduš Domanický z Domaníc**
    - ⇒ =doma nič
    - ⇒ vlastným pričinením schudobnený zeman

3. J. G. Tajovský - Maco Mlieč

- **Hlavná postava:**
  - Maco Mlieč (=Mliečnik)
    - ⇒ je hlúpi, škaredý, skromný, špinavý a dobrý človek
    - ⇒ slúžil od 18 rokov u gazdu až do konca života
    - ⇒ pracoval len za stravu a oblečenie a spal v stajni s dobytkom
    - ⇒ na konci diela zomrie a gazda mu spraví pohreb
- **Téma:**
  - Zachytáva podmienky biedneho človeka, kt. sa nevie sám brániť. Kritizuje zdieranie pracovitého človeka a ľahostajnosť voči slabším a postihnutým.
- **Idea:**
  - Nezáleží na tom, ako človek vyzerá, ale aký v skutočnosti je.

4. J. Botto - Smrť Jánošíkova

- **Lyricko-epická skladba: (Lit. žáner)**
  - text písaný vo veršoch, kt. má dej
- **Téma:**
  - obraz zlapania a popravy Juraja Jánošíka
- **Kontrast diela (=protiklad):**
  - Zvonja na deň - mne na noc